

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 3 juli 2020

Mål nr

T 4238-19

PARTER

Klagande

Statens skolinspektion

Box 23069

104 35 Stockholm

Ombud: Advokat PS och juristen CL

Motpart

Lidköpings kommun

531 88 Lidköping

Ombud: Kommunjurist MW

Samma adress

SAKEN

Skadestånd enligt 6 kap. 12 § skollagen (2010:800)

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2019-07-01 i mål FT 471-19

DOMSLUT

Hovrättens domslut fastställs.

Högsta domstolen förordnar att var och en av parterna ska svara för sin rättegångskostnad i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

Statens skolinspektion har yrkat att Lidköpings kommun ska förpliktas att betala skadestånd till HÖ med 10 000 kr jämte ränta från den 18 juni 2018.

Skolinspektionen har vidare yrkat att kommunen ska ersätta inspektionen för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.

Lidköpings kommun har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Båda parter har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen. De har vidare, för det fall de skulle förlora målet, yrkat att domstolen ska förordna att vardera parten ska svara för sina rättegångskostnader.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 5.

DOMSKÄL**Bakgrund***Inledning*

1. Statens skolinspektion gjorde vid tingsrätten gällande att HÖ, som är elev vid X-skolan i Lidköping, av en lärare hade utsatts för en sådan kränkande behandling som är otillåten enligt 6 kap. 9 § skollagen genom att läraren tagit ett brottargrepp om HÖs hals och nacke och lyft upp honom ur en soffa. Skolinspektionen yrkade skadestånd av Lidköpings kommun med stöd av 6 kap. 12 § skollagen.

2. HÖ var vid tillfället 13 år och gick i åttonde klass. Han har diagnosen ADHD med trottsyndrom och autism. Skolan hade vid tiden för händelsen beslutat om en särskild handlingsplan för honom som bl.a. innebar att han skulle bemötas lågaffektivt. Av bl.a. integritetsskäl hade endast de lärare som ingick i det arbetslag som arbetade med HÖ fått del av den.

3. Tingsrätten fann att det hade varit fråga om en situation där ordningen var störd, att läraren därför haft rätt att ingripa mot HÖ och att det kroppsliga ingreppet varit befogat och därmed tillåtet.

4. Hovrätten har gjort samma bedömning och funnit att ingreppet stått i rimlig proportion till sitt syfte och övriga omständigheter. Att det fanns en särskild handlingsplan för HÖ saknade enligt hovrätten betydelse för bedömningen. Läraren hade enligt hovrätten därmed inte gått utöver de befogenheter som tillsynsplikten i 5 kap. 6 § skollagen ger.

Prövningstillståndet

5. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i de faktiska omständigheter som hovrätten har funnit utredda.

Vad hovrätten funnit utrett

6. Hovrätten har funnit följande faktiska omständigheter utredda. Några elever hade flyttat på möbler i skolans rasthall så att bl.a. en soffa stod i vägen för en central passage mellan skolans olika delar. HÖ satt i soffan, tillsammans med åtminstone två andra elever, och flyttade sig inte när han blev ombedd. En skolvärdinna försökte tala eleverna till rätta. Samtalet med skolvärdinnan hade pågått en stund när läraren SC, som var på väg till en lektion, kom gående i korridoren mot platsen och såg skolvärdinnans försök. Han uppmanade eleverna att flytta på sig. En av eleverna följde uppmaningen och flyttade sig när SC lade händerna på denne. HÖ flyttade sig däremot inte utan tog i stället tag i soffans ryggstöd med ena handen. SC tog då ett grepp om

HÖs nacke och armhåla och lyfte honom ur soffan. Greppet var helt kortvarigt och utfördes mildt och lugnt. Det har inte kunnat medföra något annat än ett helt tillfälligt obehag och möjligen ett rött märke efter den halskedja HÖ hade på sig.

Frågorna i målet

7. En fråga i målet är när ett fysiskt ingripande av en lärare mot en elev vid en ordningsstörning utgör en kränkande behandling som innebär att skolans huvudman blir skadeståndsskyldig. Målet aktualiserar därmed bl.a. frågan om när ett sådant ingripande är tillåtet för en lärare med stöd av befogenheterna enligt skollagen.

Utrymmet för fysiska ingripanden i skolan

Regeringsformen

8. Regeringsformens bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter innehåller ett skydd mot påtvingade kroppsliga ingrepp. Begränsningar av dessa rättigheter kräver att det finns stöd i lag. (Se 2 kap. 6 och 20 §§ regeringsformen.)

Tillsynsplikten enligt skollagen

9. En lärare – och en rektor – får vidta de omedelbara och tillfälliga åtgärder som är befogade för att tillförsäkra eleverna trygghet och studiero eller för att komma till rätta med en elevs ordningsstörande uppträdande. En sådan åtgärd måste stå i rimlig proportion till sitt syfte och övriga omständigheter. (Se 5 kap. 6 § skollagen, jfr artikel 28.2 Barnkonventionen.)

10. Lärare intar i en inte obetydlig utsträckning ett slags garantställning i förhållande till elever. Bland annat av det skälet har en lärare inte bara en rätt utan också en skyldighet att ingripa för nu angivna syften (den s.k. tillsynsplikten eller tillsynsansvaret).

11. Bestämmelsen ger en viss, begränsad, rätt för en lärare att inom ramen för sin tillsynsplikt göra fysiska ingripanden – kroppsliga ingrepp – mot en elev. Som exempel nämns i förarbetena att sära på två elever som bråkar eller att förhindra elevers skadegörelse. Fysiska ingripanden mot elever är däremot inte tillåtna som bestraffning eller disciplinering. (Se prop. 2009/10:165 s. 680 f. och ”Läraren och elevassistenten” NJA 2009 s. 776.)

12. Fysiska ingripanden som faller under straffbestämmelsen om miss-handel är aldrig tillåtna (se ”Äppelkastningen” NJA 1988 s. 586, särskilt s. 593). Däremot kan det vara tillåtet att ta ett stadigt tag om en elevs arm, t.ex. för att leda ut eleven ur klassrummet (se ”Örfilen” NJA 2016 s. 596 p. 15). Ingripanden som motsvarar ”annars med våld” i straffbestämmelsen om olaga tvång eller ”fysiskt antastar” i straffbestämmelsen om ofredande, dvs. det som brukar betecknas ofredandevåld, kan ibland anses befogade och därmed tillåtna (se ”Äppelkastningen” s. 593).

13. Vid sidan av de befogenheter som följer av tillsynsplikten kan det i vissa situationer finnas en rätt att ingripa på ett annars otillåtet sätt med stöd av reglerna om nöd och nödvärn.

Fysiska ingripanden vid ordningsstörning

14. Utgångspunkten måste vara att ordningsstörningar i skolan – eller andra situationer som innebär att elever inte tillförsäkras trygghet och studiero – i första hand ska lösas på andra sätt än genom fysiska ingripanden, t.ex. genom tillsägelser.

15. Det är dock ofrånkomligt att det i skolverksamhet kan uppkomma situationer när det är nödvändigt att ingripa mot en elev med fysiska medel. Det gäller t.ex. när det finns risk för att elever kommer till skada och även när det finns risk för att egendom skadas. Rätten att ingripa med fysiska medel är emellertid inte begränsad till enbart situationer av det slaget. Det kan finnas

situationer av annat slag när det är rimligt med ett fysiskt ingripande, t.ex. när fortsatta tillsägelser med anledning av en ordningsstörning bedöms bli resultatlösa.

16. Att ett fysiskt ingripande måste vara proportionerligt (se p. 9) innebär att en mindre ordningsstörning endast i undantagsfall bör föranleda en sådan åtgärd. Ett fysiskt ingripande ska vara så lindrigt och ske under så kort tid som möjligt. Mera långtgående ingripanden bör endast komma i fråga vid mer allvarliga ordningsstörningar.

17. Bedömningen av om ingripandet var befogat och inom ramen för tillsynsplikten ska göras objektivt och beakta vilka åtgärder läraren har uppfattat som nödvändiga och möjliga för att komma till rätta med en situation där det kan ha saknats utrymme för mer ingående överväganden.

Kränkande behandling i skolan

Förbud mot kränkande behandling

18. Kränkande behandling av en elev definieras i skollagen som ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker elevens värdighet (6 kap. 3 § skollagen).

19. Skolan och dess personal får inte utsätta en elev för kränkande behandling. En skolhuvudman har därutöver en skyldighet att motverka kränkande behandling även såvitt avser handlingar som utförs av andra elever. (Se 6 kap. 6–10 §§ skollagen).

20. Om huvudmannen eller personalen utsätter en elev för kränkande behandling ska huvudmannen betala skadestånd till eleven för kränkningen. Skadestånd ska dock inte utgå om kränkningen är ringa. Skadeståndet för kränkning kan sättas ned eller helt falla bort om det finns särskilda skäl. (Se 6 kap. 12 § skollagen.)

21. Definitionen av kränkande behandling är vid och innefattar allt från brottsliga handlingar till obetänksamma uttalanden. Det uppdrag skolan har att fostra och överföra grundläggande värden innebär att det finns behov av tillrättavisningar. En lärares tillrättavisning kan ibland uppfattas som förödmjukande av eleven. Det blir därför en balansgång mellan lärarens fostrande roll och det område som definitionsmässigt utgör annan kränkande behandling. (Jfr prop. 2005/06:38 s. 112 f.)

22. Varken lagtext eller förarbeten ger någon närmare ledning i frågan om när en elevs värdighet ska anses kränkt vid ageranden från en lärares sida. I praxis har emellertid klargjorts att ett fysiskt ingripande av en lärare som inte ligger inom ramen för tillsynsplikten, och som därför är otillåten, som utgångspunkt är en kränkande behandling i skollagens mening. (Jfr ”Örfilen” p. 17.)

23. Ett ingripande som ligger inom ramen för befogenheterna enligt tillsynsplikten utgör i regel inte kränkande behandling i skollagens mening och är då inte heller skadeståndsgrundande. Det utesluter emellertid inte att omständigheterna vid ett fysiskt ingripande – som har skett med stöd av tillsynsplikten – undantagsvis kan ha varit sådana att ingripandet ändå utgör en kränkning, t.ex. med hänsyn till det sätt som ingripandet skedde på. Att åtgärden i och för sig föll inom lärarens tillsynsplikt kan då i stället leda till att kränkningen ska anses vara ringa; skadestånd ska då inte utgå. (Jfr a. prop. s. 112 ff. och ”Örfilen” p. 26.)

Betydelsen av subjektiva förhållanden på lärarens sida

24. För att det ska vara fråga om kränkande behandling som är skadeståndsgrundande måste det röra sig om märkbara och tydliga kränkningar. Bedömningen av om en lärare utsatt en elev för en kränkande behandling ska i regel göras objektivt; lärarens avsikter och insikter är inte avgörande för

att ett handlande ska anses kränkande. Skolans huvudman kan alltså bli skadeståndsskyldig även om kränkningen inte är åsyftad (se ”Örfilen” p. 20).

25. Det som nu har sagts hindrar inte att en lärares kunskap om en elevs särskilda personliga förutsättningar och förhållanden i övrigt av det slaget beaktas vid bedömningen av lärarens agerande, om sådana förhållanden har relevans för bedömningen. Det har då betydelse vilken kunskap som läraren borde ha haft och om en brist i detta avseende berott på något som skolhuvudmannen kan lastas för.

Bedömningen i detta fall

26. Utgångspunkten för bedömningen är att det har varit fråga om en ordningsstörning. HÖ, som klamrade sig fast genom att ta tag i soffans ryggstöd med sin ena hand, lydde inte de uppmaningar han fått om att flytta sig från soffan så att den kunde placeras på ett sätt som inte försvårade passagen genom rasthallen. Det rörde sig om flera uppmaningar från skolvärdinnan och åtminstone en uppmaning från SC.

27. Det grepp som SC tog om den sittande HÖs arm och nacke var kortvarigt, mildt och lugnt och avslutades omedelbart när det efter ett fåtal sekunder ledde till att HÖ kom upp i stående position. Det kan inte heller, objektivt sett, ha lett till annat än ett högst tillfälligt obehag.

28. Ett grepp om en elevs nacke är i regel ett fysiskt ingripande av sådant slag att det utgör en kränkande behandling, även om det inte sker i bestraffande eller disciplinerande syfte. Såsom greppet utfördes av SC rörde det sig emellertid om ett mycket kortvarigt och för situationen anpassat fysiskt ingripande. Det uppnådde omedelbart syftet att få slut på ordningsstörningen i en situation när HÖ inte lydde uppmaningarna, utan snarast befäste sitt motstånd mot att följa dem. Karaktären på ingripandet framstår i den situationen som befogat och proportionerligt. Ett grepp om hans arm skulle med all

sannolikhet ha lett till ett mer utdraget förlopp. Åtgärden ligger sammantaget inom ramen för vad som är tillåtet med stöd av tillsynsplikten. Den kan inte anses utgöra en kränkning av HÖs värdighet.

29. Skolans rutin att endast personal i det arbetslag som eleven tillhörde fick del av dennes handlingsplan framstår som adekvat (se p. 2). Att SC inte kände till att HÖ enligt handlingsplanen för honom skulle bemötas lågaffektivt saknar därför betydelse för frågan om kommunens skadeståndsansvar.

30. Vad som nu sagts innebär att HÖ inte har utsatts för kränkande behandling i skollagens mening och att någon skadeståndsskyldighet inte föreligger. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.

31. Skolinspektionen har haft skälig anledning att få tvisten prövad. Var och en av parterna bör därför stå för sina egna rättegångskostnader.

_____

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit: justitieråden Kerstin Calissendorff, Malin Bonthron (skiljaktig), Eric M. Runesson, Stefan Reimer och Cecilia Renfors (referent, skiljaktig)
Föredragande justitiesekreterare: Elin Dalenius

Datum
2020-07-03

Mål nr T 4238-19
Bilaga 1

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Malin Bonthron är skiljaktig i fråga om motiveringen och anför:

Jag ansluter mig till vad som anförs i domskälen under punkterna 1–27, men anser att skälen ska ha följande lydelse från och med punkten 28.

28. Situationen var sådan att det var befogat med ett visst fysiskt ingripande från SCs sida. Frågan är om det han gjorde låg inom ramen för befogenheterna enligt tillsynsplikten och om det förhållandet i så fall innebär att det inte var fråga om kränkande behandling.

29. Ett grepp om en elevs nacke för att lyfta upp denne från sittande ställning är typiskt sett ett fysiskt ingripande av sådant slag att det utgör kränkande behandling. I detta fall handlade det dessutom om en äldre elev, i början av tonåren, och om att åtgärden vidtogs inför andra elever. Dessa omständigheter gör det kränkande inslaget starkare.

30. Såsom greppet utfördes av SC rörde det sig i och för sig om ett mycket kortvarigt och för situationen anpassat fysiskt ingripande som omedelbart uppnådde syftet att få slut på ordningsstörningen. Mycket talar också för att andra former av fysiskt ingripande, t.ex. ett grepp om HÖs arm för att förmå

honom att resa sig, hade kunnat leda till ett mer utdraget förlopp och möjligen inte ens hade fått ordningsstörningen att upphöra.

31. Även om ingripandet således var effektivt menar jag att det är tveksamt om den kan anses ha legat inom ramen för vad som i den aktuella situationen var tillåtet med stöd av tillsynsplikten. Det var inte fråga om någon mycket akut situation som hade kunnat eskalera till våldsamheter. Enligt min mening är det fråga om ett fall som ligger på gränsen i fråga om vad tillsynsplikten medger. Oavsett om det föll precis innanför eller strax utanför tillsynspliktens ram anser jag att det har varit fråga om kränkande behandling i skollagens mening (jfr p. 23).

32. Som framgått menar jag att det är fråga om ett fall som ligger precis på gränsen för en lärares befogenheter enligt tillsynsplikten. Kränkningen bör därför bedömas som ringa.

33. Hovrättens domslut ska därmed fastställas. Jag delar majoritetens uppfattning i fråga om rättegångskostnader.

Datum
2020-07-03

Mål nr T 4238-19
Bilaga 2

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Cecilia Renfors är skiljaktig och ändrar hovrättens dom på så sätt att Lidköpings kommun förpliktas att betala skadestånd till HÖ.

Jag ansluter mig till vad som anförs i domskälen under punkterna 1–25, men anser att skälen ska ha följande lydelse från och med punkten 26.

26. Utgångspunkten för bedömningen är att det har varit fråga om en ordningsstörning och att HÖ inte lydde de uppmaningar han fått om att flytta sig från soffan så att den kunde placeras på sin rätta plats. HÖ har uppgett att avsikten var att han och de andra eleverna skulle ställa tillbaka möblerna när de hade diskuterat klart med skolvärdinnan.

27. Ett grepp om en elevs nacke är i regel ett fysiskt ingripande av sådant slag att det kränker dennes värdighet, även om det inte sker i bestraffande eller disciplinerande syfte. Det grepp som SC tog om HÖs arm och nacke var kortvarigt, mildt och lugnt och har inte medfört annat än ett tillfälligt obehag. Frågan är om det ändå har varit befogat att ingripa mot HÖ på det sätt som skett.

28. Av utredningen framgår att det – även om det var en ordningsstörning – inte var fråga om en akut situation som krävde en omedelbar lösning. Vidare framgår att händelsen ägde rum när SC passerade rasthallen på väg från en lektion till en annan. Han hade därmed inte någon fullständig inblick i hur

Dok.Id 184159

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

situationen hade uppstått och hur den utvecklades. Av betydelse för bedömningen är också att händelseförloppet från det att HÖ uppmanades av SC att lämna soffan till dess att denne själv flyttade på HÖ med hjälp av nackgreppet var mycket kortvarigt. Mot den nu redovisade bakgrunden var det inte befogat att ingripa med fysiska medel på det sätt som skedde.

29. Det har alltså varit fråga om en kränkande behandling i skollagens mening. Omständigheterna har inte varit sådana att kränkningen ska anses som ringa.

30. Det innebär att Lidköpings kommun ska betala skadestånd till HÖ. Skadeståndet bör bestämmas till 5 000 kr. Det finns inte skäl att sätta ned skadeståndet eller att låta det helt falla bort.

31. Kommunen har haft skälig anledning att få tvisten prövad. Var och en av parterna bör därför bära sin rättegångskostnad.